

ERMINIJA FERMANDA:

BIJELO NARODNO VEZIVO.

Pored šarenveza izradjena osobitim zadiljajem, što narodne vezilje podlakom nazivlju i kojim su izvezene naprave težačkih čura i mladih snaha; uz isto lijepi, ali jednostavniji i manje cijenjeni vez nazvan krstašem, kojim su izvezene naprave starijih žena, — čiji je vez netačan i često zapetljan, odraz njihova obamrla poleta i ugasla smisla za kićenje, — uz klasičan vez sadaka, trluka i grlića, koji nam očituje strpljivu dušu žene iz naroda, — još je spomena vrijedno bijelo narodno vezivo, kojim su krašene ogrlice muških, težačkih košulja. Težakinja ne gleda samo da sebe kiti, ona hoće da krasí rubezinu braca ili djuveglije svoga i to posebnim, isključivo muškoj čeljadi određenim vezom.

Dok se podlak izradjuje s paca, bijelo se vezivo veze s lica. I podlak bi se mogao s lica izvesti, ali tada ne bi imao dvojako lice do čega težakinja mnogo drži.

Šarenvez i krasni motivi narodnih ćilima svojom orijentalnom notom privlače posmatrača; bijelo narodno vezivo naprotiv ne udara u oči, ali je za to delikatnije, pa ga valja iz bliza posmatrati, da ga ocijeniš kako zaslužuje.

Bijelo vezivo nije obično izvezeno na istoj ogrlici; ono je izradjeno većim dijelom na debljem postavu, da bude lakše po debljoj niti vesti pak prišiveno na košulju. Težakinja, koja je vještija vezu, a uz to bistrih očiju, izveze dotične motive na istoj ogrlici. Napose izvezene ogrlice narod nazivlje kolijerima ili ogricama.

Ima ogrica gusto izvezene, naime pločicama, bubicama i krivuljicama, a ima ih šupljikasto izvezene gažvom, šupljim zvrčićima i prošvama.¹

Mladji svijet, koji više drži do gizde, dade često navesti i zarukavlje istim vezom, kojim su i kolijeri navezani. Kao što svako selo ima svoje adete, tako ono ima i svoje posebne nazive za razne zadiljaje u motivima svog domaćeg veza.

U nekim selima motiv pločice nazivlju grančicama, a u nekim policama ili poličicama.

Po mojem mišljenju obadva su naziva dobra, jer dok u neku ruku motiv naliči na pločicu, istodobno je i trouglast, te je uprav polica ili polovica cijele ploče; osobito je dakle ovaj potonji naziv izvršno pogodjen.

Prošva, gažve, krivuljice, poplet, jednolični su nazivi, koji se gotovo svuda po zagorju čuju.

Od ostaloga zanimljivo je, kako narodne vezilje nazivlju, da tako rečem, neke temeljne zadiljaje na podlozi kojih svaka vezilja, po vlastitom ukusu, kombinira razne motive u skladnu i oku prijatnu cjelinu. Preciznost je pak svakog narodnog veza upravo divna; sve je to, kako narod kaže — „ko smišljeno!“

Sada n. pr. slaže neke zadiljaje u četvorinu, sada u rombuse i druge pravilne i simetrične likove. Na nekim ogricama (selo Vačane), vidjeti je na gornjoj ivici ogrice oplet, u sredini bubica, oko nje, kao sitne bijele mrdjelice, nanizani uzlići a odozdo prutak i krivuljice.

Na nekim: (Bribir, pleme Bijelića) sklopljene krivuljice izvezene krupnijim obavtkom (to je zadiljaj, kojeg nijesam primjetila u Kninskoj okolini), a ukrašene umetnutim bubicama i zvrčićima.

¹ Ogrice ili kolijeri zakopčavaju se majtama, a neki su zapučani pucetima. Majte su spone od bučme. Bučma je ko neki bijeli gajtan, koji se oplete na ruke ili na rašljivu. Rašljivo ili rogljačica je rašljato drvo na kojem se plete bučma, što varošani pokvarenim jezikom zovu kordun. Ima velika i mala rogljača. Mala se drži u ruci, a veliku težakinje zataknu za pas, pa na njoj pletu bučmu. Kad se bučma ima oplesti na ruke, taj posao treba obavljati u dvoje, promećući i skidajući struke s prsta na prst. Bučma opletena na ruke ima 8 struka, a ona na rogljačici 9.

Na drugima : bubica u sredini, dvostruki red uzlića u obliku četvorine, pri vrhu i pri dnu sitne krivoljice i jednostavne gažve.

I tako tih kombinacija ima sva sila i u svim mogućim varijantama.

U selima : Vačane, Bribir i Piramatovci, neki su nazivi isti kao u kninskoj okolini ; neki su motivi isti, a različit im je naziv kao n. pr. ono što u Kninu zovu pločice, u Piramatovcima zovu police ili poličice. Bubica je pak neki osebujni motiv spomenutih sela, pa kako toga zadiljaja na kninskim ogricama primjetila nijesam, tako ni tog naziva nijesam ranije pobilježila. Motivi krasnog našeg narodnog rasplita bolje otkaću kad u izvezeni na finom latku „Tricketwaschzeug“ nazvanom i bijelim, poput svile sjajnim koncem.

Bijelo se vezivo kao i šarenvez, veze po broju, a ne po pismu, pa zato što se izradjuje po žici, treba da latak bude pravilno crtan jednoličnim nitima koje se dobrahno ističu.

U opće sam opazila, da su bar do Bribira (jer dalje nijesam išla) ogrice na muškim košuljama na gusto izvezene, te osim jednostavne gažve, tu drugog rasplita nema. Naprotiv u kninskoj okolini ima krasnih motiva u rasplitu, koji nastaje izvlačenjem žica. Najglavniji motiv su gažve, koje mogu biti jednostruke i dvostruke. Za jednostruke gažve treba izvlačiti 4, a za dvostruke 6, 7 niti, kako je koji postav. Svaki motiv vezilja prvo izlozi, pa ispuni ; otud i koncu narodni izraz : lozari punjar.

Motivi nagusto izvezeni nijesu podesni za finiji latak, jer se na ovom slabo razaznaju za to, što su neprimjetljivi, gotovo mikroskopični ; samo ukusno kombinovani motivi rasplita s pločicama, uzličima i bubicama, krasno se ističu i predstavljaju pravu kićansku ljepotu našeg narodnog, bijelog veziva. Kao što se vesela, šarena ornamentika podlak veza može s modom u sklad dovesti zgodnim primjenivanjem, po kojem vezovi stiču ugladjenije lice i odgovaraju zahtjevima otmenog ženskog svijeta, u kojeg je ukus rafiniran, — tako se, i još bolje ukusnim kombinacijama raznih motiva krasnog našeg narodnog rasplita, mogu krasiti bijele bluže, da se s njima slobodno može podičiti i nasladom je nositi i najelegantnija gospodja. Tako izvezene bluže lako zadovolje ukusu i najotmjenijih dama, jer ne izgledaju više seoske nego baš otmene, čisto gosposke.

Bluža je po tom — da se poslužim jednim nježnim bosanskim izrazom : „fina ko majka“. Prigodom sajma i nedjeljice svete, još ti čisto pogled plijene

vesele i naočite snašice te kršne cure raznobojnim svojim napravama ; a stasiti momci u svojim bijelo vezenim košuljama ističu se kao ponositi ljiljani u tim krasnim cvijetnim kitama, kojima su nalik živahni, šareni buljuci kićenih seljanka zagorja našega. Hoće li s te lijepe i milovidne slike još za dugo prijatno igrati svako domoljubno srce, u kojem gori sveti plam oduševljenja za sve ono što je naše, tim više, što je to naše kićeno, umjetnički lijepo i pažnje dostojno ? Hoće li ista slika i u poznije doba privlačiti strančevo oko, ili će to samo biti sjena, uspomena onoga što je bilo, to je pitanje, na koje se sada teško može odgovoriti.

Kamo sreće kad bi se narodni vez, ta p o e z i j a i z ž e n s k e r u k e kako ga je lijepo nazvao Dr. Jovan Subotić — uz slatku materinsku riječ, uz gusle i popjevke mile, svježā i čila očuvala u narodnoj

duši ! No, žalibože, kod nas je uprav obrnuto. Narodni se vez danomice gubi i zamiče u nepovrat. Ogrlice su ili jednostavnije izvezene, ili — još gore — kupovne. Cure su počele zabacivati svoje dugovječne, lijepo izvezene tkanice, da ih zamjene neukusno izradjenom (vuničom i vezirkom) imitacijom. Narodna koloristika takodjer gubi malo po malo svoju oznaku, te će do skora čeljade iz naroda bit neukusno i smiješno prurušeno.

A što je tome krivo ? Duh vremena, struja novih zemaņa. Strojevi, tvornice i žurba života djeluju, ako i u manjoj mjeri, na dosadanji narodni, tihi patrijarhalni život, na njegove običaje, na nošnju njegovu, koja će se s vremenom, sve se bojim, pro-

metnuti u pravu nakaradu, bude li narod pometnuo svoj kičeni vez, da se našušuri tudjim perjem, kao ona ptica u basni, koju ostale ptice operušaše.

No nemojmo se predati snu tihom ljuljankom, koja će učiniti, da kitno narodno umjeće zamre;

STJEPAN ROCA:

SPLJET I NARODNO UMJEĆE ✓

U palači velikog rimskog imperatora i oko nje, razvio se je Spljet. U prvim vijekovima, njegovo stanovništvo bilo je rimskog porijekla a poslije, dolaskom Hrvata počeo je dobivati slavenski karakter. U njemu se održao glasoviti crkveni i narodni sabor radi glagolice, kojemu je učestvovala i prvi hrvatski kralj Tomislav. Takodjer je i ime kralja Zvonimira usko spojeno s njegovom prošlošću. Pod vladanjem ugarsko-hrvatskog kralja Gejze (1141.—1161.) već je Spljet postao dobrim dijelom hrvatski grad. To naravno mijenjanje nacionalnog karaktera grada, sve je većma raslo i napredovalo, tako da isti mletački sindaci Giustiniani i Diedo, u svojem izvješčaju o Spljetu god. 1553. pišu: „Odišlo splječana jest kroja slovenskoga a njihov jezik materinji (hrvatski) jest veoma sladak i gibak. Istina je doduše, da svi građani govore i jezik romanski (talijanski), a neki da se i nose po talijanski; nu gospodje ne govore nego svojim jezikom materinjim, premda se neke odličnije odijevaju po talijanski“.

Zanimljivo je kako naš najstariji pjesnik, spljetčanin Marko Marulić slika Juditu i njezino ruho:

Toj rekši, izvi se iz vriće i vodom
po puti umi se i namaza vonjom.
Splete glavu kosom vitice postavi,
kontušsurehom svom vazam nase stavi;
sošvom, ruke spravi, uši sušerezmi
na nogah napravi čizmice spodvezmi.
S urehami tezmi, čami je viditi,
dostojna bi s knezmi na sagu siditi;
i jošće hoditi na pir s kraljicami
i čtovana biti meju banicami.
Zlatimi žicama sjahu se poplici,
a trepetljicami zvonjahu uvici;
Stahu zlati cvici po svionisviti,
Razlicinerici po skutih pirliti.
Svitlocrljeniti jarubin na prstih,
cafirsemodriti, bilitna rukavih

držimo se čvrsto, ne dajmo se! Imajmo uvijek na umu da narodni vez i narodna riječ dva su velika amaneta, koja treba da pomno čuvamo, ako hoćemo, da se ta narodna karakteristika, cvijet i duša narodnog imena, održi kao vječita i mila oznaka našeg plemena.

biserinabustih, i sve od zlatih plasjati se na bedrih prehitro kovanas.

P. Kasandrić u svojoj svestranoj studiji o životu i djelima Marka Marulića, što je izašla kao predgovor novom izdanju „Judite“ prilikom proslave četiristogodišnjice hrvatske umjetne književnosti¹, tvrdi da je Marulić opisao ruho biblijske junakinje po uzorim ruha, kakvo su u njegovo doba nosile spljetske plemkinje, a to da je po talijansku. O tom Iveković u: „Judita pred Olofernom“, na drugi način shvaća Marulićeve stihove i slika je po narodnu. Naš odlični pisac i duboki poznavalac narodne umjetnosti prof. V. V. Vukasović, veli, da je Marulić veristički izveo u stihovima i sliku vladike spličanke, urešene po narodnu. S Marulićem se donekle podudara i narodna pjesma iz Herceg Bosne:

Tu oblači svilenu košulju,
Svrh košulje zlatnu anteriju²
Po njoj su joj zlačeni širiti³,
I prostrige, gdje joj stoje ruke,
Čemerom⁴ se opasala pasom,
Malo lakim od tri litre zlata,
Jedna glava — dva su istifona⁵
Jedno grlo, a troji djezdani,
Jedne uši, a dvoje mindjuše....
Pokrila se vezenom ćatijom⁶
Pri kojoj su tri kite od zlata,
I obruba lijepo iskerana,
Kad uzbaci roglje od ćatije,
Sve tri joj se niz pleća sastaše,
Lijepu Maru po tomacim tuku⁷.

¹ „Matica Hrvatska“ g. 1901.

² „Antari“: turska gornja haljina.

³ Turski „Galon“, opšav.

⁴ Perzijski pojas.

⁵ Grčki: „Stefanos“: vijenac.

⁶ Turski = veliki rubac.

⁷ V. V. Vukasović: „Napomene o narodnom umjeću“.